

علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره بیست و یکم، شماره نه، آذر ماه ۹۸

دیپلماسی محیط زیست در پرتو هم‌گرایی بین‌المللی؛ رهیافتی موثر در نیل به

سوی حقوق بین‌الملل توسعه پایدار

علی زارع^۱

سبحان طیبی^{۲*}

sobhantayebi@yahoo.com

شیما نادری^۳

تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۳

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۰/۴

چکیده

امروزه حفاظت از محیط زیست و توسعه پایدار دو محور اساسی در مسیر حیات انسانی است. در این فرآیند بازیگران بین‌المللی که همانا دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی هستند نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند. پایبندی به تعهدات مشترک بین‌المللی و لزوم تبعیت از قواعد آمره دو مبنای بسیار مهم در تبیین نقش دیپلماسی محیط زیست در نیل به سوی توسعه پایدار است. به یقین توسعه و حفاظت از محیط زیست در مسیر پایداری قرار نخواهد گرفت مگر آن که تعاملات منطقه‌ای و همکاری‌های بین‌المللی شکل جدی به خود بگیرد. این پژوهش بر اساس مطالعات کتابخانه‌ای و نگرشی توصیفی تحلیلی داشته و بر پایه بررسی‌های نو اندیشانه استوار است. هدف از انجام این پژوهش، تبیین مسیر تحول حقوق بین‌الملل محیط زیست در پرتو توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست در چارچوب دیپلماسی محیط زیست و همچنین نقش دولت‌ها در برابر چالش‌های محیط زیستی با تکیه بر هم‌گرایی بین‌المللی با امعان نظر به بسترهای قانونی بین‌المللی است. تهدیدات و مخاطرات محیط زیستی نشان از یک روند غیر طبیعی و غیر منطقی از رفتار بشری دارد که هنوز پاسخی برای آن به طور قطعی وجود ندارد اما در مقطع کنونی، تقویت هم‌گرایی بین‌المللی در پرتو دیپلماسی محیط زیست در نیل به سوی حفاظت از محیط زیست در جهت تحقق صلح به عنوان یک راهبرد، ضروری است.

واژه‌های کلیدی: دیپلماسی محیط زیست، حفاظت از محیط زیست، تعهدات مشترک و هم‌گرایی بین‌المللی، حقوق بین‌الملل محیط

زیست، توسعه پایدار، مسوولیت بین‌المللی

۱- استادیار گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
۲- پژوهشگر حقوق بین‌الملل، دکتری حقوق محیط زیست دانشگاه علوم و تحقیقات، تهران، ایران و مدرس دانشگاه* (مسوول مکاتبات).
۳- دانشجوی دکتری گروه حقوق محیط زیست، دانشکده محیط زیست و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

Environmental Diplomacy in the Light of International Convergence: an Effective Approach towards International Law Sustainable Development

Ali Zaree¹

SobhanTayebi^{2*}

sobhantayebi@yahoo.com

Shima Naderi³

Admission Date: May 24, 2017

Date Received: December 25, 2015

Abstract

Today, environmental protection and sustainable development are two essential axes in the path of human life. In this process, international actors, namely governments and international organizations, play a major role. Commitment to international commitments and the need to adhere to the rules of the law are two crucial foundations in explaining the role of environmental diplomacy in achieving sustainable development. Development and environmental protection will certainly not be on a sustainable path unless regional interactions and international cooperation take a serious turn.

This study is based on bibliographic and descriptive approach and is based on the evaluation of new sighted.

Along that, environmental diplomacy is known as an effective method to natural resources and ecosystems conservation. So, environmental discussions are very much important international convergence reason.

Therefore, international community can lead to global environmental conservation strategies with that convergence attitude. This research aims to determine the international environmental law evolution firstly and government's roles in front of environmental challenges lying international convergence and legal fundamentals. So, environmental threats and hazards, display an illogical human act, that can be solved under the shadow of international convergence and moving to environmental conservation and global peace.

Key word: Environmental Diplomacy, environmental protection, common obligations and international convergence, international environmental law, sustainable development, international responsibility

---

1- Assistant Professor, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University.

2- International Law Researcher, PhD Environmental Law, Science and Research Branch, Islamic Azad University and Lecturer. *(Corresponding Author)

3 PhD Student, Department of Environmental Law, Faculty of Environment and Energy, Science and Research Branch, Islamic Azad University.

مقدمه

امروزه گفتمان‌های حقوق بشر محیط‌زیستی از حقوق همبستگی و تعاملات بین‌المللی سرچشمه می‌گیرد. حق برخورداری از محیط‌زیست، تنوع زیستی، آلودگی‌ها، تغییرات اقلیمی، گرمایش جهانی، عدم تحقق توسعه پایدار، بحران آب، پس‌روی سواحل و تمامیت ارضی کشورها، خشک‌سالی و امنیت غذایی، تنش بر سر منابع انرژی، پناه‌جویان محیط‌زیستی همانا از جمله مهم‌ترین چالش‌های محیط‌زیستی جهانی به‌شمار می‌رود که هم‌مدافعان حقوق سیاسی و مدنی و هم‌مدافعان حفاظت از منابع طبیعی بر آن اذعان داشته و دارند. نظام بین‌المللی همانند هر نظام دیگری سکون ندارد و همواره در حال تغییر و دگرگونی است و حقوق بین‌الملل نیز که در ارتباط و حاکم بر جامعه‌ی بین‌المللی است، دگرگونی‌های شگرفی یافته، زیرا اساساً حقوق بین‌الملل یک حقوق مبتنی بر تحول است. در این مسیر تعاملات جامعه بین‌المللی در اثر قانون‌مداری و قانون‌مندی است. اما این یک شرط لازم بوده اما کافی به نظر نمی‌رسد چرا که تعاملات قانون‌مند بایستی حالت تعادل به خود بگیرد و در بستر صلح پیش برود. این بستر در حالت تعادل قرار نمی‌گیرد مگر با یک روش‌مندی در روابط بین‌الملل که همانا دیپلماسی است. به هر ترتیب حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل در جوامع بین‌المللی شناخته شده است و محیط‌زیست بین‌المللی یکی از مسایل مهم و روز در جهان است که تمامی جوامع امروزه به این موضوع که محیط‌زیست مساله‌ای مهم و جدی است پی برده‌اند و در تلاش هستند که محیط‌زیست اطرافشان را به همان‌گونه که هست حفظ کنند و از نابودی و تخریب آن جلوگیری به عمل آورند. یکی از مهم‌ترین رویکردها در این زمینه گسترش مناسبات کشورها و تقویت روابط بین‌الملل در پرتو دیپلماسی می‌باشد. در این راستا تلاش‌های مشترک با تمرکز بر تعاملات بین‌المللی، هم‌گرایی بین‌المللی را در پی دارد. این مسیر، تضمین‌کننده حفظ محیط‌زیست و تسهیل‌گر زمینه‌مقابله با مخاطرات محیط‌زیستی است. هم‌گرایی بین‌المللی ابعاد مختلفی هم‌چون، سیاسی، اقتصادی، امنیتی،

اجتماعی، ایستاری و یا ترکیبی را در چارچوب خود رشد داده است. اگر چه شاید کشورها و دولت‌ها یگانه راه حفاظت از محیط‌زیست را هم‌گرایی بپندارند و این مهم حرف درستی است وقتی که در پرتو دیپلماسی موفق و دیپلماسی سبز نمود پیدا کند. از این رو در بستر دیپلماسی بین‌المللی محیط‌زیستی، هم‌گرایی بین‌المللی جدی پنداشته می‌شود.

۲. مبانی علمی

الف: مفهوم‌شناسی حقوق بین‌الملل محیط‌زیست
آن چنان که در منابع آمده است رابطه‌ی بین حق بر محیط‌زیست، حقوق بین‌الملل و حقوق بین‌الملل محیط‌زیست قابل بررسی و تشخیص است، زیرا تحول و توسعه در مفهوم حقوق بین‌الملل و توسعه‌ی میدان عمل آن در نتیجه پیدایش مفاهیمی چون حقوق بشر بوده که باعث شده است که قواعد حقوق بین‌الملل مبتنی بر منافع بلاواسطه و مستقیم دولت‌ها به قواعد حاکم بر منافع جامعه‌ی بین‌المللی و منافع مشترک بشریت توسعه یابد، لذا دل‌مشغولی‌های مربوط به حمایت از حقوق بشر موجب گسترش این دسته از قواعد شده است. (۱)

تحول تاریخی نشان می‌دهد که پس از دو جنگ جهانی اول و دوم، حمایت از حقوق بشر، موجب گسترش قواعد بین‌المللی شد که حاوی تعهدات بلاعوض در جهت منافع مشترک بشریت بوده و با طرح مسایل جدید از جمله بهره‌برداری از فضای ماوراء جو، میراث مشترک بشری و محیط‌زیست، اهمیت این قواعد، در نظام بین‌المللی افزایش چشم‌گیری یافت، هدف نهایی قواعد حقوق بین‌الملل محیط‌زیست نه منافع مستقیم و بدون واسطه دولت‌ها، بلکه منافع بشریت و بهبود سرنوشت انسان‌هاست به همین دلیل، بیانیه پایانی کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۷۲، با اعلام حق انسان به داشتن محیط‌زیست سالم، پیوندی بنیادین بین حفاظت از محیط‌زیست و حقوق بشر ایجاد نمود و سرآغاز تحولی جدید در عرصه حقوق بین‌الملل گردید (۲).

به موجب این اعلامیه، انسان‌ها رسماً حفاظت و بهبود محیط‌زیست را برای نسل‌های حاضر و آینده به عهده دارند و از آن

تاریخ به بعد، حق بر محیط زیست سالم پیوسته، در اسناد بین المللی مختلف مورد تأیید و تأکید قرار می گیرد. به همین منظور لازم است مسایل مربوط به محیط زیست با مشارکت کلیه شهروندان ذیربط در سطحی مطلوب مورد بررسی قرار گیرد. در سطح ملی، هر فرد باید کاملاً به اطلاعاتی که مقامات عمومی محیط زیست در مورد محیط زیست در اختیار دارند، از جمله اطلاعات مربوط به مواد و فعالیت های خطرناک در منطقه دسترسی داشته باشند و در روند اتخاذ تصمیمات مشارکت نمایند (۳).

بسیاری از فعالان محیط زیست از شناسایی یک حق خاص محیط زیستی بر پایه نیازهای اساسی بشر برای هوای پاک، آب پاک، سیستم پایدار آب وهوائی و به طور کلی یک محیط زیستی که منجر به سلامت و حیات بشر شود بحث می کنند. این زمینه نشان گر تأکید بر تعامل انسان با محیط زیست و تعامل دولت ها با شهروندان خود جهت حفظ محیط زیست سالم است. این همانا دیپلماسی عمومی ملی محسوب می شود که ریشه فرهنگی، تاریخی، اجتماعی و اقتصادی دارد.

ب: روش شناسی حقوق بین الملل محیط زیست

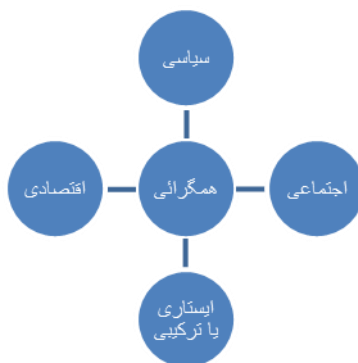
ساز کارهای قانونی در بستر قواعد و قوانین، همواره زمینه ساز رویکرد قاعده مند همکاری ها در سطوح مختلف منطقه ای، بین المللی و جهانی است. از این رو در چارچوب قواعد معاهداتی و بین المللی مجموعه شاخصه های ضابطه مند مورد تدقیق و بررسی قرار گرفته و زمینه و بسترهای قانونی جوامع شکل می گیرد. در این راستا و بر اساس نقش های مختلف و چارچوب گرایی، قواعد نرم یا قواعد غیرالزام آور و قواعد سخت یا همان قواعد آمره شکل می گیرد. این مهم در تمامی زمینه ها به خصوص زمینه مطالعاتی ما در حوزه محیط زیست هم وجود دارد. با این توصیف تعاریف مختلفی از مبانی پیش رو وجود

دارد. در این راستا می توان بیان داشت که حقوق بین الملل محیط زیست به عنوان سلسله ای از قواعد عرفی و قراردادی بین المللی از جدیدترین و گسترده ترین شاخه های حقوق بین الملل عمومی است که جهت تنظیم روابط تابعان حقوق بین الملل در زمینه حفاظت از محیط زیست ایجاد شده است (۴). این حوزه تخصصی در فرآیند خود حوزه های تخصصی متعدد را در بر می گیرد. در این چارچوب قاعده شناسی یا به نوعی شناختن بسترهای قانونی خود زمینه ساز تحقیق موثر در این حوزه است. در این میان شناسایی روش اعمال این بسترهای قانونی در چارچوب اسناد بین المللی بسیار مهم است. در این راستا نحوه تحلیل چارچوب های قانونی به لحاظ محتوایی یک اقدام موثر است (۵).

پ: هم گرایی

هم گرایی عبارت اند از فرآیندی که طی آن واحدهای مختلف به طور داوطلبانه از اعمال اقتدار خود برای رسیدن به هدفهای مشترک صرف نظر کرده و از یک قدرت فوق ملی پیروی می کنند و طی آن بازیگران دولتی چندین واحد ملی مجزا ترغیب می شوند تا وفاداری ها، فعالیت های دولتی و انتظارات خود را به سوی مرکز جدیدی معطوف دارند که نهادهای این مرکز یا از صلاحیتی برخوردارند که دولت های ملی موجود را تحت پوشش خود بگیرند و یا چنین صلاحیتی را می طلبند. هم گرایی می تواند در زمینه های مختلفی چون محیط زیست برای دست یابی به امر حفاظت و یا رسیدن به یک محیط زیست فعال، پویا در میان اعضا باشد (۶).

ت: انواع هم گرایی

هم‌گرایی سیاسی

این هم‌گرایی به مفهوم یک عمل جمعی، برای بهبود و ارتقاء منافع متقابل مربوط می‌گردد. در مورد هم‌گرایی در خط‌مشی‌ها اقدام هماهنگ و همسازگی گروهی از کشورها مورد نظر می‌باشد و میزان همکاری و یکپارچگی کشورها در این زمینه شاخص هم‌گرایی و سطح آن در سیاست و محیط زیست می‌باشد (۷).

هم‌گرایی اجتماعی

توسعه ارتباطات اجتماعی بیش از عوامل دیگر در تحقق هم‌گرایی اهمیت دارد و البته افرادی چون کارل دویچ توسعه مبادلات اجتماعی را در ایجاد هویت نزدیک، ایجاد احساس منافع مشترک و حس یک جامعه بودن مؤثر می‌دانند.

هم‌گرایی اقتصادی

در این چارچوب هم‌گرایی به عنوان مدلی برای رشد اقتصادی در زمینه محیط زیست و حفاظت از آن مطرح شده است. در این نظریه تجارت در زمینه تکنولوژی‌های سبز و تجارت در زمینه گردشگری و توریسم مورد توجه قرار می‌گیرد.

هم‌گرایی ایستاری

در این هم‌گرایی ادراک هویت مشترک کشورها و افزایش تعهد متقابل در این مورد مطرح می‌شود. در هم‌گرایی ایستاری به تشکیل و تقویت احساس مشترک و منافع مشترک در میان واحدهای محیط زیستی کشورها توجه می‌شود و در بررسی میزان این هم‌گرایی، بخش دیدگاه‌های نخبگان و توده‌های مردم (فرهنگ) مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد (۸).

۳- تعهدات و مسوولیت‌ها

الف: تعهد دولت‌ها در رعایت محیط زیست

تعهد دولت‌ها به رعایت محیط زیست، یعنی تعهد آن‌ها به جلوگیری از آلوده ساختن مناطق واقع خارج از صلاحیت آن‌ها است. دولت‌ها باید با دادن اطلاعات به مردم، حساسیت و مشارکت عموم را تشویق نمایند، دسترسی مؤثر به مراجع قضایی و اداری و انجام امورات قضایی و اداری از جمله مجازات و جبران خسارات باید تضمین شود. دولت‌ها با برنامه ریزی و قانون گذاری، می‌توانند به هدف‌های مورد نظر در محیط زیست موفقیت‌ها بی‌بدست آورند. چارچوب نظام یافته در رعایت حفظ محیط زیست و وجود ضمانت‌های مشترک و الزام آور خود تعامل چند سویه را نشان می‌دهد که می‌توان آن را دیپلماسی محیط زیست چند سویه نامید. در این راستا شهروندان می‌توانند از حق بر محیط زیست سالم استفاده کنند و بدین منظور اولین شرط، شرط داشتن اطلاعات محیط زیستی است. اطلاعات محیط زیستی که مقامات دولتی موظف به ارائه آن‌ها هستند، شامل کلیه اطلاعات مربوط به موارد زیر است: وضعیت آب، هوا، خاک، گیاهان، جانوران، سایت‌های طبیعی، فعالیت‌ها با تدابیری که می‌تواند اثر منفی بر این عناصر داشته باشد و همچنین کلیه فعالیت‌های مربوط به حمایت از محیط زیست، از جمله تدابیر اداری و برنامه‌های مدیریت محیط زیستی، به علاوه اطلاعات محیط زیستی، شامل اطلاعات در کلیه اشکال خود از جمله، اطلاعات مکتوب، دیداری، شنیداری یا موجود در بانک‌های داده‌ها می‌شود. در این راستا دولت‌ها باید اسناد ملی و بین‌المللی مربوط به محیط زیست، مانند: راهبردها، برنامه‌ها و همچنین، گزارشات مربوط به نحوه اجرای آن‌ها را به اطلاع همگان برسانند. دولت‌ها باید اسناد بین‌المللی، قطعنامه‌ها و توصیه‌های کنفرانس

است که همه آنها زمانی که بر مورد خاص اعمال می شوند، با مشکلات جدی مواجه شده و برای حل اختلافات کافی نیستند. در عمل نیز احراز مسوولیت ناشی از عمل متخلفانه بین المللی در مورد محیط زیست دشوار است. زیرا یا میزان خسارت قابل توجه نیست یا اینکه قواعد مربوط به مسوولیت محض با مسوولیت ناشی از خطا به درستی در سطح بین المللی محقق نشده است (۱۰).

۴. ابعاد هم گرایی و بسترهای همکاری محیط زیستی

الف: هم گرایی منطقه‌ای

تئوری هم گرایی منطقه‌ای، ناظر بر یک نوع همکاری و هم یاری برای رسیدن به یک هدف مشترک می‌باشد و این اصطلاح هم گرایی بیان گر شرایطی است که در آن سازمان‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و دستگاه‌های ارتباطی و نظام‌های مختلف به حدی به هم نزدیک شوند که سیستم جدیدی را جایگزین سیستم قبلی کرده باشند (۱۱). هم گرایی منطقه‌ای از سه منظر به آن نگاه می‌شود:

های بین المللی را به زبان مادری شهروندان منتشر نمایند. به ویژه هنگامی که این اسناد موجد مکانیزم‌هایی است که حق متقاضیان را در خصوص اطلاعات محیط زیستی یا مشارکت آنها در امور محیط زیستی روشن می‌نماید (۹).

ب: مسوولیت بین المللی دولت‌ها

ویژگی خاص مسوولیت بین المللی ناشی از خسارات محیط زیستی، یکی از مفاهیم حقوقی است که مبتنی بر روابط بین دولت‌ها و براساس روابط موثر بین المللی مبتنی بر دیپلماسی رسمی بوده و اصل حاکمیت دولت‌ها را مبنای کار قرار داده است. مطابق این اصل، دولت‌ها در استفاده از منابع طبیعی شان در داخل سرزمین خود آزاد هستند تا حدی که با حقوق مشابه دولت‌های دیگر در این زمینه تداخل پیدا نکنند. از این رو، اصل حاکمیت دولت‌ها، تضمین کننده حق بهره برداری مستقل از منابع طبیعی موجود خود و نیز حق عدم تعرض به سرزمین دیگران است. بنابراین، اگر فعالیتی دولتی منجر به خسارت محیط زیستی فرامرزی یا خطر ایجاد چنین خسارتی شود، دولت مزبور مورد سؤال واقع می‌شود. به منظور حل چنین مشکلی، مفاهیمی چند در حقوق بین المللی توسعه یافته

کشورهای قدرتمند مرکزی در این فرآیند بسیار تأثیرگذار هستند.

کشورهای تأثیرگذار در منطقه در حقوق محیط زیست بین‌المللی بیش تر نقش جانبی را دارند.

مشارکت کشورهای تأثیرگذار منطقه‌ای بسیار حایز اهمیت می‌باشد.

(حقوق نرم) را نیز باید افزود، و از آن جا که تمام سازمان‌ها یا کنفرانس‌های جهانی می‌توانند چنین قطعنامه‌هایی صادر کنند و ایجاد تعهدی هم نکنند بر خلاف مورد پیش تعداد آنها بسیار است (۱۲). این قطعنامه‌ها به لحاظ محتوی سه قسمت هستند: قطعنامه‌های توصیه‌ای که شامل تعلیماتی است برای کشورهای عضو به جهت یادآوری چگونگی اجرای تعهداتشان، قطعنامه‌های دربرگیرنده اعلامیه‌های اصولی که خطوط کلی را برای دولت‌ها ترسیم می‌کند و هدفش این است که ضمن ایجاد قواعد تازه حقوق بین الملل، در ضمن معاهدات الزام آور گنجانده شود، و قطعنامه‌های حاوی برنامه عمل که کارهایی را که باید انجام شود معین می‌کند. در میان اعلامیه‌های اصولی

ب: جایگاه هم گرایی بین المللی در حقوق محیط زیست
حقوق بین الملل محیط زیست شامل تعداد زیادی معاهدات بین المللی، قطعنامه‌های الزام آور سازمان‌های بین المللی و همچنین متون و قطعنامه‌های غیرالزام آوری است که به رغم غیرالزام آور بودن حایز اهمیت هستند. معاهدات بین المللی در این زمینه خصوصاً از پایان دهه ۷۰ به بعد افزایش چشم گیری داشته که شاید شمار آن به بیش از ۳۰۰ معاهده برسد که تمام یا بخشی از آن به محیط زیست مربوط شده است. البته معاهدات دو جانبه را نیز باید به این تعداد افزود. قطعنامه‌های الزام آور (حقوق سخت) که صدور آن‌ها از جمله صلاحیت‌های سازمان‌های بین المللی است و قطعنامه‌های غیر الزام آور

بین‌المللی با امعان نظر به مسایل مهم محیط زیستی است. در این فرآیند هم‌گرایی بین‌المللی زمینه ساز صلح و امنیت در سطح بین‌المللی و تضمین امنیت زیستی است. در این راستا، تجربیات هم‌گرایی منطقه‌ای می‌تواند راه‌آموز هم‌گرایی در جهان باشد. از این رو حفاظت از محیط زیست جهانی در پرتو هم‌گرایی بین‌المللی و دیپلماسی سبز رخ می‌نماید.

۵. چالش‌های هم‌گرایی بین‌المللی

الف: امنیت و عدم یکپارچگی

با توجه به این که هم‌گرایی بین‌المللی می‌تواند محل تلاقی چشم‌اندازهای محیط زیستی متنوعی باشد به همین دلیل ساختارهای وحدت و یکپارچگی بین کشورها هنوز شکننده و ضعیف است. تنوع نهادها و آرایش دیپلماتیک هم‌گرایی و کثرت طیف بازیگران و قدرت‌های کشورها یکی از دلایل عمده عدم هم‌گرایی بین‌المللی در این امر می‌باشد و نوع پیوندهای برخی قدرت‌های جهان با قدرت‌های دیگر فراملی نیز یکی دیگر از چالش‌های این نوع هم‌گرایی در جهان به شمار می‌آید. مورد دیگر که در هم‌گرایی بین‌المللی می‌تواند وجود داشته باشد مسئله دفاع مشترک بین کشورها است که امروزه هنوز بین وحدت سیاسی و وحدت نظامی رابطه‌ای به وجود نیامده است. در این راستا دیپلماسی دفاعی این فرآیند را به صورتی جدی دنبال می‌کند که این مهم تحت عنوان دیپلماسی دفاعی و محیط زیستی تلقی می‌گردد.

(۱) موانع عمده در هم‌گرایی بین‌المللی

عدم پیوستگی و وحدت فرهنگی

اختلافات سیاسی و عدم تمایل به تسلیم حاکمیت ملی

موانع اقتصادی (تجارت، گردشگری، تکنولوژی) (۱۴)

(۲) امروزه برهنگان مبرهن است حقوق محیط زیست هر روزه بیش تر جنبه بین‌المللی پیدا کرده و به عنصری قوی در تحول مفاهیم بنیادین حقوق بین‌الملل پرداخته است. بدون شک امروزه مسایل محیط زیستی از قبیل: حفاظت، توسعه و... از مهم‌ترین مصادیق هم‌گرایی بین‌المللی به شمار می‌آیند و می‌توان گفت در چارچوب مسایل مربوط به حقوق بشر مورد بررسی حقوق‌دانان قرار می‌گیرند. در کمتر از یک قرن حجم

باید از اعلامیه استکهلم به عنوان کامل‌ترین و اساسی‌ترین متون مربوط به حقوق بین‌الملل محیط زیست نام برد که اغلب سازمان‌ها عمده فعالیت‌های خود را با اقتباس از اصول این اعلامیه آغاز کرده‌اند. در واقع کنفرانس انسان و محیط زیست استکهلم به عنوان مهم‌ترین کنفرانس جهانی نقطه عطفی در توجه به مسایل مربوط به محیط زیست است که تدوین آن از دهه ۵۰ آغاز شده بود و در ۱۹۷۲ با حضور تعداد کثیری از کشورهای جهان ابعاد جهانی یافت. به دنبال این کنفرانس، شالوده یک برنامه انعطاف‌پذیر ولی مداوم با عنوان "برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد برای محیط زیست" ریخته شد که به عنوان مهم‌ترین دست‌آورد آن همایش، هماهنگی فعالیت‌های مربوط به مسایل محیط زیستی را بر عهده دارد و هدفش حفظ و تأمین محیط زیست انسان و تضمین حق بشر برای داشتن محیطی سالم و هم‌چنین ترغیب حکومت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی به همکاری در زمینه کنترل آلودگی ناشی از فعالیت‌های بشری و توسعه قوانین بین‌المللی برای جبران خسارت ناشی از آلودگی و تخریب محیط زیست در مرزها و مناطق مشترک بین‌دول است (۱۳).

پ: رویکرد بین‌المللی هم‌گرایی در زمینه حفاظت از محیط زیست

(۱) هم‌گرایی منطقه‌ای در زمینه حفاظت محیط زیست

هم‌گرایی بین‌المللی در حفاظت از محیط زیست به برقراری صلح و ارتقای جایگاه بین‌المللی محیط زیستی و توجه و حفاظت ویژه به این امر توجه می‌کند. با این معنا هم‌گرایی بین‌المللی محیط زیستی با روایت‌های فراملی هم‌گرایی در تعارض قرار دارد و روندی بین‌دولتی محسوب می‌شود. معنای دیگر این سخن انطباق بیشتر رهیافت بین‌کشورگرایی با شرایط منطقه‌گرایی در هم‌گرایی بین‌المللی محیط زیست است.

(۲) نقش هم‌گرایی در حفاظت محیط زیست جهانی

تعاملات سازنده در چارچوب‌های موجود و بر اساس ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی بستر ساز رویه هم‌گرایی در سطوح

- عظیمی از اسناد بین‌المللی در رابطه با حفاظت محیط زیست به تصویب رسیده است که بخش عمده این حفاظت در بخش خاص مثل: دریاها، آب‌های شیرین، جو، تنوع بیولوژیک و غیره پرداخته می‌شود (۱۵).
- ب: هم‌گرایی یک ضرورت جدی
- ضرورت حفاظت از محیط زیست مشکلی وسیع و پیچیده در حقوق بین‌المللی است و عناصر مختلفی در بین‌المللی شدن حفاظت از محیط زیست نقش دارند. عناصری چون آب، هوا، جانوران و... که مرز نمی‌شناسند و بین عوامل گوناگون تشکیل دهنده محیط زیست یکپارچه و هم‌گرایی کامل قرار گرفته‌اند. حوادثی از قبیل چاه‌های نفتی در کویت، حادثه هسته‌ای در چرنوبیل به مرزهای کویت و روسیه محدود نمی‌شوند و یا مبارزه با بیابان‌زایی، حفاظت از لایه ازن، باران‌های اسیدی و... همراه با پیشرفت دانش محیط زیستی و بشریت درخصوص بیوسفر جنبه فرامرزی بین‌المللی و حتی جنبه جهانی به خود گرفته است. موضوعی که امروزه نیاز به هم‌گرایی بین‌المللی و یکپارچگی و وضع قوانین و مقررات مشابه و مشترک را بیش‌تر نمایان می‌سازد، مساله آلودگی‌ها در جهان است. در این بین جوامع بین‌المللی باید برای جلوگیری از هرگونه آلودگی محیط زیست از کشورهایی که در آن‌ها مقررات سخت وضع شده به سوی کشورهایی که مقررات انعطاف‌پذیری دارند برای هم‌گرایی بین‌المللی، همکاری نمایند.
- پ: خلأهای اجرایی هم‌گرایی در حقوق بین‌الملل محیط زیست
- در بستر تعاملات بین‌المللی، گاهی روابط دچار خلل شده و دلیل آن هم وجود خلأهایی است که می‌توان به صورت گزیده به آن اشاره داشت:
- حاکمیت و ملی‌گرایی چرا که هیچ‌گاه دولت‌ها، حاضر نیستند منافع ملی خود را در برابر یکدیگر به خطر بیندازند. حتی در برخی از موارد قوانین داخلی کشورها نیز نقایصی در جهت حمایت از این موضوع وجود دارد. به دلیل قدرت حاکمیت دولت‌ها و نقش آن‌ها مانع از تخصیص یافتن مؤثر و قابلیت اجرایی این اسناد وجود دارد.
- طرف دیگر مکانیزم‌های اجرای موجود، نیز گاهی در مقابل فشار وارده از سوی دولت‌ها، مجبور به عقب‌نشینی خواهد شد (۱۶).
- نکته دیگر در زمینه اجرای قوانین بین‌المللی محیط زیستی، در حقوق بین‌الملل این است که جامعه ملل فاقد مکانیزم‌هایی مثل قوه مجریه، پلیس اداری یا قضاوت اجباری که در سطح ملی مطرح است، می‌باشد.
- علی‌رغم تلاش‌های فراوان، در زمینه حمایت و حفاظت محیط زیست، یکی از دلایل عدم موفقیت، فقدان ضمانت اجرای مستحکم و اصولی اعم از حمایت‌های کیفی و جزایی از محیط زیست می‌باشد (۱۷).
- اگر چه در زمینه حل و فصل اختلافات محیط زیستی در مجامع متعدد قضایی در سطح بین‌المللی فعالیت‌هایی صورت گرفته است اما به نظر می‌رسد کمبود یک رکن قضایی و مرجع بین‌المللی در این زمینه ملموس باشد (۱۸).
- ۶.۶ دیپلماسی محیط زیست بستر توسعه و تکامل**
- در اواخر دهه ۱۹۶۰ یا بهتر بگوییم در سال ۱۹۶۸ سازمان ملل متحد و دو سازمان منطقه‌ای دیگر (شورای اروپا - سازمان اتحادیه آفریقا) چند سند بین‌المللی را در زمینه حفاظت از محیط زیست تصویب نمودند.
- اعلامیه مبارزه با آلودگی هوا (۸ مارس ۱۹۶۸)
- منشور اروپایی آب (۶ می ۱۹۶۸)
- حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (۱۵ سپتامبر ۱۹۶۸)
- جانشین کنوانسیون ۱۹۳۳ لندن
- کنفرانس استکهلم
- منشور جهانی طبیعت (سازمان ملل متحد)
- کنفرانس ریو
- طرح اقدام برای قرن ۲۱ (دستور کار ۲۱)

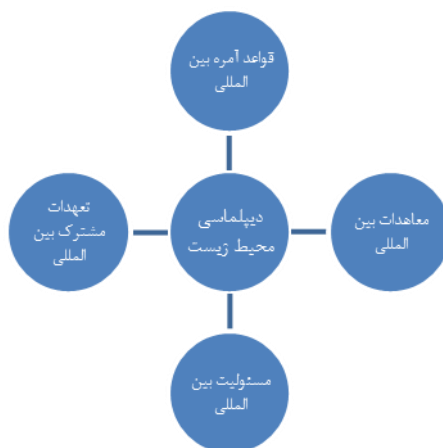

نگرانی در مورد محیط زیست نباید باعث نادیده گرفتن تعهدات جامعه جهانی، چه در جوامع در حال توسعه و چه جوامع صنعتی گردد. مساله محیط زیست باید در کشورهای توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه در دورنمای مناسب خود قرار گیرد. انحطاط محیط زیست به رغم گسترش توافق نامه های محیط زیستی بین‌المللی ادامه یافته و چالش های محیط زیستی جدیدی همواره پدیدار شده اند. در اینجا این سوال مطرح می‌گردد که چرا با وجود حجم فراوان رهیافت های حقوق بین‌الملل محیط زیست، وضعیت محیط زیست در جهان همچنان وخیم تر شده است؟ دلایل بسیار پیچیده ای برای آن وجود دارد و تشخیص چند نکته کلیدی و مهم می‌تواند ایده مناسبی برای بحث پیرامونی باشد. به نظر می‌رسد بخشی از این تقصیر به گردن حجم فراوان اسناد حقوق بین‌الملل و معاهدات متعدد می‌باشد. تعداد و تنوع توافق نامه های محیط زیستی به جایی رسیده که این سوال به اذهان خطور می‌کند که آیا امکان دارد این توافق نامه ها نتوانند ظرفیت فیزیکی و سازمانی کشورها را پوشش دهند؟ با وجود شمار زیادی از توافق نامه های بین‌المللی، پتانسیل فراوانی برای تداخل مقررات توافق نامه ها، نا هم خوانی در الزامات، شکاف چشم‌گیر در پوشش دهی، و تکراری شدن هدف ها و مسوولیت ها وجود دارد. حقوق بین‌الملل محیط زیست به شیوه ای گام به گام و تقریباً تصادفی، توسعه یافته و آکندگی معاهدات در ناکارآمدی چشم‌گیر پیاده سازی توافق نامه های بین‌المللی نیز نقش دارد (۲۱).

در عمر کوتاه بیست و اندی ساله حقوق بین‌الملل محیط زیست، شاهد تصویب حجم بزرگی از اسناد بین‌المللی مرتبط با حفاظت از محیط زیست این کره خاکی بوده‌ایم. بیش از ۹۰۰ معاهده ۲ جانبه، ۳۰۰ معاهده چند جانبه و بیش تر از ۲۰۰ سند مصوب سازمان‌های بین‌المللی، حاوی قواعد مربوط به حفاظت از محیط زیست امروزه بیش از ۳۰۰۰ قوانین و مقررات برای حفاظت از محیط زیست موجود است. باید یادآور شویم که وحدت و هم‌گرایی این حقوق و حقوق نسل آینده بحثی بسیار جدی در روند حفاظت از محیط زیست است و هم‌گرایی می‌تواند سعادت بشریت و دولت‌ها را برای نسل‌های بعدی به ارمان بیاورد (۱۹).

الف: دیپلماسی محیط زیست نقطه عطف هم‌گرایی جهانی همواره گفتگو و مذاکره محور تعاملات جامعه بشری چه در سطح ملی، منطقه ای و بین‌المللی بوده است. این تعاملات در مسیری به نام دیپلماسی حرکت کرده و تبیین گردیده است. در این راستا هرگونه تعامل در چارچوب دیپلماسی، شکل رسمی به خود گرفته و به نوعی ترسیم روابط بر اساس دو یا چند جانبه می‌باشد. یکی از محورهای گفتگو که همیشه مورد بحث و بررسی بوده و جامعه بین‌المللی چندی است که توجه ویژه ای به آن داشته همانا دیپلماسی محیط زیست است. در جامعه جهانی مخاطرات محیط زیستی موجبات نگرانی های بسیاری را فراهم ساخته است. این مخاطرات هرچند در ابعاد کوچک گاه در سطح وسیعی گسترش یافته و ابعاد منطقه ای و بین‌المللی به خود گرفته است. اگرچه توجه جامعه جهانی بیش تر از پیش به این مخاطرات بوده اما عدم رعایت موازین بین‌المللی و تخلفی از تعهدات موجب خطرات بسیاری گردیده است. به هر ترتیب هدف از دیپلماسی محیط زیست گفتگو برای جلوگیری از مشکلات زیست محیطی است (۲۰).

ب: دیپلماسی محیط زیست و تعهدات مشترک

اجازه می دهند جایگاه معاهده را از طریق سازکارهای علمی تحت بررسی قرار دهند.

تاثیر حقوق بین الملل محیط زیست در واکنش به چالش های محیط زیستی جدید و نوظهور بعضا وابسته به ماست که از تاثیرگذاری یا نفوذ زیان بار مفهوم گسترده حق حاکمیت در حقوق بین الملل بگریزیم. واضح است که اگر چنین تصور کنیم که روابط بین المللی، سیاست بین المللی و حقوق بین الملل فقط توسط کشورهای یک ملیتی شکل می گیرند. اما این یک ملیت نیست که بتواند مشکلات محیط زیستی پیرامون را حل و فصل نماید بلکه لازمه فایق آمدن به این مشکلات و معضلات تعاملات سازنده بین المللی در قالب روابط مشخص بین المللی است که ما می توانیم از آن به دیپلماسی محیط زیست یاد کنیم.

این پیشرفت ها چالش هایی را برای نظام حقوق بین الملل و در عین حال فرصت هایی را برای تقویت و گسترش مبانی حقوق بین الملل ایجاد می کنند. حقوق بین الملل باید در نظامی چند لایه و جدید متشکل از کشورها، نهادهای بین المللی، شبکه های سازمانی غیر دولتی و بخش خصوصی، جمع گسترده ای از سازمان های بین المللی رسمی و الگوی پرطمطراق جدید ائتلاف های غیر رسمی و ابتکارات فردی عمل کند. کشورهای در حال توسعه و بالاخص کشورهای جزیره ای کوچک در حال توسعه هم اکنون با چالش های بزرگی در مقابله با آلودگی مواجه هستند. اما واکنش به چالش های محیط زیستی موجود نظیر آلودگی به واسطه چالش های جدید و نوظهور ناشی از تغییر اقلیم پیچیده می شوند (۲۲).

پس واضح است که چنان چه چالش های محیط زیستی جدید پیش آیند باید با دقت زیاد به این مساله اندیشید که آیا به قانون و نهادهای جدیدی نیاز داریم یا برای قوانین موجود بهتر است که ساز کارها و نهادها را برای مقابله با چالش های محیط زیستی جدید به کار ببندیم و یا آن ها را با این چالش ها تطبیق دهیم؟

بخشی از توجیه قصور یا شکست حقوق بین الملل محیط زیست در بررسی چالش های محیط زیستی جهانی در این واقعیت نهفته است که در طول توسعه حقوق بین الملل محیط زیست توجه زیادی به تاثیر این بخش جدید حقوق نشده است. بحث و مناظره در مورد تاثیر حقوق بین الملل محیط زیست به طور گسترده تر، یا نظام های مختص به مسائل خاص، در سال های اخیر در ادبیات علمی و سیاسی مورد توجه چشم گیری قرار گرفته است. جامع ترین و مشروح ترین بررسی این مفهوم تا به حال آن است که توسط حقوقدانان و جامعه شناسان، بالاخص دانشمندان روابط بین الملل اصطلاحات خاص حقوق بین الملل محیط زیست را بیش از پیش متحول ساخته است.

عناصری اثر بخش در خصوص این تحول وجود دارد که راهکارهای بدیع را راهبری می کند. عنصر اول سنجش تاثیر یک معاهده بر اساس داده های عملکردی آن در مقایسه با اهداف آن، دومین عامل تعیین کننده تاثیر تحلیل حقوقی فراوان راجع به این که چرا کشورها بدون قابلیت اجرایی مجازات های شدید و نبود ضمانت اجراهای موثر از مقررات بین المللی پیروی می کنند و عنصر سوم این که معاهدات امروزی نظام های درون کاری گوناگونی دارند که به طرفین معاهده

بررسی چالش‌های حقوقی محیط زیستی که بواسطه تغییر اقلیم تحمیل شده، با تمرکز ویژه بر ضروریات سازش‌پذیری کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه نیز از جمله مسایل امروزی است که راهبردی موثرتر از تعاملات بین‌المللی به همراه الزامات بین‌المللی ندارد. آثار زیان‌بار تغییر اقلیم خطر به زیرآب رفتن بسیاری از سرزمین‌ها را در پی دارد که از آن به عنوان "پدیده دولت‌های در حال غرق" یاد می‌شود. در این راستا دامنه تلاش‌های بین‌المللی بایستی گسترده‌تر شود و مجامع بین‌المللی محیط زیستی تصمیمات موثرتری در این خصوص بگیرند و رایزنی‌های مفیدتری مابین اعضای دول از طریق دیپلماسی محیط زیست صورت پذیرد (۲۳).

فراتر از بحث تغییر اقلیم، بررسی چالش‌های کلیدی از جمله حفظ تنوع زیستی است. تحلیلی که از این چالش بر اهمیت بحرانی‌ارایه می‌گردد از بین رفتن تنوع زیستی از طریق معیارهای اقتصادی و اصلاحات نهادینه است که این نیز از جمله مشکلات محیط زیستی است که بازهم دیپلماسی محیط زیست راه‌گشای حل این مساله می‌تواند باشد.

بررسی دقیق نقش مشارکت مردمی و دسترسی به اطلاعات در نیل به توسعه پایدار و اداره خوب محیط زیست نیز از جمله مسایل امروز محیط زیست است. ارتباط نزدیک بین توسعه پایدار و شفافیت و دسترسی به اطلاعات در پرورش پیامدهای محیط زیستی نقش موثری دارد. در این راستا ارتباط بین حقوق بشر و حفظ محیط زیست، با تمرکز ویژه بر روی حق و حقوق ملل نیز از اهمیت بالایی برخوردار است. چنان‌که کلیت حق بر محیط زیست از جمله مهم‌ترین پایه‌های حقوق بین‌الملل محیط زیست و مبانی ساختاری گفتمان محیط زیستی و حقوق بشری است. اینجاست که روابط بین‌الملل به کار می‌آید و همکاری‌های منطقه‌ای، بین‌المللی و جهانی موثر تلقی می‌گردد و رخ می‌نمایند. حال این‌که این روند ممکن است در مسیر حرکت خود شکلی رسمی داشته باشد یا شکل عمومی به خود بگیرد که این سیر تحول و تطور همانا نگاه ویژه به تعاملات بین‌المللی محیط زیستی است که از طریق دیپلماسی محیط زیست صورت می‌پذیرد (۲۴).

پ: دیپلماسی محیط زیست و توسعه پایدار در فرآیند بحران‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی تحرکات جنگ‌جویانه و حرکات رعب‌آور نتایج وخامت‌باری را بوجود آورده است. این اقدامات یقیناً سلامت بهداشت، سلامت روان، سلامت محیط زیست و سلامت جامعه بشری را تهدید اساسی می‌کند. در این راستا تعاملات بین‌المللی و اقدامات همه‌جانبه بر علیه پدیده شوم خشونت به خصوص خشونت سبز و افراطی‌گری راهبرد اساسی برای مقابله است. برآیند این حرکت تداوم همکاری‌های بین‌المللی، ثبات امنیت با امان نظر به تعهدات مشترک بین‌المللی و حفاظت از محیط زیست و حق بشر بر محیط زیست سالم می‌باشد.

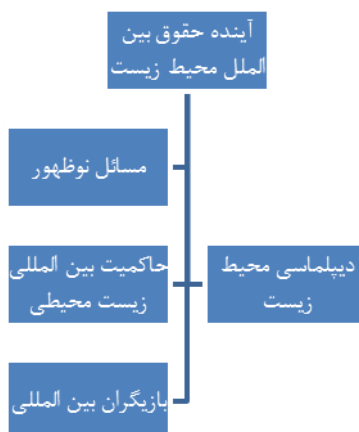
پایداری توسعه و توسعه پایدار در مسیر توسعه و حفاظت بی‌چون و چرای محیط زیست و منابع طبیعی در جهت حفظ میراث مشترک بشری است. در راستای درون‌سازی یا جهانی‌شدن توسعه، جایگاه ویژه‌ای داشته و این ویژگی از آن جایی پراهمیت جلوه می‌کند که گزینه پایداری را با خود به همراه داشته باشد. اشاره به این نکته ضروری می‌نماید که توسعه بدون پایداری فرآیند جهانی‌شدن را دچار خلل ساخته و جهان را به ورطه بحران می‌کشاند. به زبان ساده‌تر می‌گوییم اگر صرف توسعه باشد و پایداری وجود نداشته باشد، زیست‌بوم و زیست‌کره نابود می‌گردد. این یک پیام تبلیغاتی نیست و در حال حاضر نیز جهان با وضعیت خوبی به لحاظ زیست‌محیطی روبرو نبوده و بحران‌ها و مخاطرات زیست‌محیطی از جمله تغییرات آب و هوایی‌گریبان‌گیر جهان امروز است. بنابراین محیط زیست پایدار و جهانی‌شدن در راستای هم‌هستند و شایسته‌تر آن است که در راه جهان‌اندیشی، زیست‌اندیش باشیم (۲۵).

۷- آینده حقوق بین‌الملل محیط زیست

آینده حقوق بین‌الملل محیط زیست پیوند زیادی با آینده حکومت جهانی محیط زیست دارد. تأکید بر حاکمیت محیط زیستی باید بر روی چگونگی بهبود بخشیدن به این حاکمیت با پیشرفت ما به سوی دست‌یابی به حاکمیت مطلوب محیط

آینده به جای اینکه قوانین جدید حاصل از دیپلماسی محیط زیست به اجرا درآمده توسط کشورهای یک ملیتی را به عنوان بازی آخر تلقی کنیم، باید بر روی بررسی چیزی متمرکز شویم که موثرترین راه برطرف سازی چالش های محیط زیستی موجود، جدید و نوظهور به ارمغان خواهد آورد که پیامد آن الزاما نگرستن به فراسوی حقوق به عنوان راه حلی برای مسایل محیط زیستی بین المللی است.

زیستی متمرکز گردد، ولو اینکه ما آن را مورد سنجش قرار دهیم. این که ما چطور می توانیم حاکمیت محیط زیستی جهانی را بهبود ببخشیم جنبه های متعددی دارد. یک جنبه آن "تعدد معاهدات" است. گفتیم که دغدغه های بسیار واقعی در مورد تاثیرگذاری انبوه معاهدات بر توانایی کشورها در واکنش دادن به شمار روزافزون چالش های محیط زیستی وجود دارند که در مورد کشورهای رو به توسعه و بالاخص کشورهای جزیره-ای کوچک از همه مشهودتر است. این نشان می دهد که در

از اهمیت و جایگاه ویژه ای برخوردار باشد. هم گرایی بین المللی در زمینه حفاظت از محیط زیست با تأکید بر مسایل موجود (حقوقی- سیاسی- اقتصادی- اجتماعی) متغیرها و عباراتی دیگر با در نظر گرفتن عوامل موجود از قبیل سیاست کشورها و ... مورد بررسی قرار گرفت. مساله حفاظت در محیط زیست موجب تفکر بیشتر در زمینه بهره‌وری از منابع می‌باشد که در جوامع باید بیشتر این مسایل مورد توجه قرار گیرد و البته برای ایجاد هم گرایی بین المللی در جوامع باید کشورها قوانینی را در نظر بگیرند که این قوانین در جهان برای تمامی جوامع غربی - شرقی قابلیت اجرا داشته باشد و کشورها باید در زمینه حفاظت از محیط زیست وحدت و یکپارچگی، تمرکز و تخصص خود را در اختیار تمامی جوامع بشری قرار دهند که این مسایل می‌تواند به بهره‌وری از محیط زیست و کاهش آسیب و زوال محیط زیست را در برداشته باشد.

واکنش آینده حقوق بین الملل محیط زیست (و به طور گسترده تر حکومت محیط زیستی جهانی) به چالش های محیط زیستی موجود و جدید ضرورتی است که یک فرایند تکاملی چندوجهی و چند بعدی خواهد بود که در بسیاری از موارد از ساز کارهای موجود کمک می گیرد و آنها را ارتقاء می دهد و یا روش های کاملاً نوینی را برای واکنش دهی توسط عاملان جدید و ابزارهای جدید در موارد دیگر ابداع می کند. آینده حقوق بین الملل محیط زیست (به عنوان بخشی از حکومت محیط زیستی جهانی) مانند محیط زیست جهانی که درصدد حفاظت از آن برای نسل های آینده است، یک پدیده پویا و همیشه متغیر خواهد بود (۲۶).

بحث و نتیجه‌گیری

بحث

مساله حفاظت از محیط زیست در قرن اخیر و منابعی که باید برای نسل های آینده باقی بماند باعث شده است که این موضوع

نتیجه‌گیری

نگاه جدی و پر رنگ به حفاظت از محیط زیست می‌تواند این فرصت را برای جوامع بین‌المللی فراهم آورد تا قادر باشند یک تعادلی در روابط خارجی خود در بستر دیپلماسی فراهم آورند و قدرت مانور کشورها را در برخورد با پدیده‌های محیط زیستی برای هم افزایش دهند. در واقع باید یادآور شد یکی از اهداف مهم، ایجاد نوعی تعادل در روابط بین‌المللی و متنوع‌سازی و استفاده صحیح از محیط زیست است و واضح است که نگاه به مساله حفاظت و هم‌گرایی بین‌المللی در عین اهمیت به آن، به معنی بی‌توجهی به بقیه کشورهای ناتوان نیست چرا که به طور قطع، ایجاد روابط بین کشورها باعث به وجود آمدن فن‌آوری‌های مدرن و پاک در تمامی جوامع است و این هم‌گرایی باید به گونه‌ای باشد که تمامی جهان بتوانند در این مورد به صورت واحد و یکپارچه عمل کرده و از فن‌آوری‌های موجود بهره ببرند. در این راستا نمی‌توان از نقش دیپلماسی محیط زیست به راحتی گذشت و تا به کنون توسعه حقوق بین‌الملل محیط زیست مدیون روند هم‌گرایی مثبت و پایا و دیپلماسی بین‌المللی محیط زیست بوده است. بنابراین به نظر می‌رسد که تنها مسیر فایده‌آمیز بر مخاطرات محیط زیستی، هم‌گرایی و همکاری‌های مستمر بین‌المللی باشد. در این راستا دیپلماسی محیط زیست یکی از موضوعات اصلی و کارآمد برای تعامل کشورها و نهایتاً تعامل شهروندان و عمیق‌تر شدن صلح و دوستی است. دیپلماسی محیط زیست چارچوبی معتدله در جهت تحقق حفاظت از محیط زیست جهانی و توسعه پایدار است. این فرآیند تقویت‌کننده زمینه حیات بشر در زیست‌کره است. در این راستا همکاری‌های بین‌المللی بایستی در مسیر توسعه قرار گیرد و بر حفاظت از منابع و میراث مشترک بشری تاکید گردد. با این حال پایبندی به معاهدات بین‌المللی و عمل به آن از سوی هریک از دولت‌ها مورد انتظار است و اگر به غیر از این باشد جهان به روند ناامیدکننده خود کماکان ادامه خواهد داد. بنابراین به نظر می‌رسد دیپلماسی محیط زیست یک از موثرترین راهبردهای حفاظت و توسعه پایدار در زیست‌کره محسوب می‌گردد.

Reference

1. Molaei, Yousef, The Right to the Environment in the Third Generation of Human Rights, Collection of Essays on Environmental Law, by Ahmad Ali Mohsenzadeh, Nader Saad, Ali Samiei, 2009, Environmental and Publishing Organization Publications, p. 337 (In Persian)
2. Eftikhar Jahromi, Goodarz, Human Rights, Environment and Sustainable Development, Collection of Articles on Environmental Law, with all Ahmad Ali Mohsenzadeh, Nader Saad, Ali Samiei, 2009, Publications of the Environment Organization and Khorsandi Publishing, p. 42. (In Persian)
3. Vakil, Amir Saad, The Status of Healthy Environmental Rights in the Normative Structure of International Human Rights, Collection of Articles on Environmental Law, with all Ahmad Ali Mohsenzadeh, Nader Saad, Ali Samiei, 2009, Environmental Organization Publications and Khorsandi Publishing, p. 263. (In Persian)
4. Pourhashemi, Seyed Abbas, Arghand, Bahareh, International Environmental Law, 2013, Tehran: Justice Publications, p. 26. (In Persian)
5. Taybi, Sobhan, Environmental Diplomacy and Its Impact on International Interaction and World Peace, 2016, PhD Thesis, Faculty of Environment and Energy, University of Science and Research, Tehran, p. 31. (In Persian)
6. Hassanian, Mansoureh, The role of international convergence in global environmental protection, 2013, M.Sc.

- Habibi, 2010, Volume One, Second Edition, University of Tehran Press, p. 78. (In Persian)
17. Hassanan, Mansoureh, The role of international convergence in global environmental protection, 2013, M.Sc. Thesis, Tehran University of Science and Research, p. 65. (In Persian)
18. Cook Dean, Nguyen and Deanieh, Patrick and Allen Pele, General International Law, translated by Hassan Habibi, 2004, Volume II, Tehran Information Publications, p. 618. (In Persian)
19. Robinson, Nicholas, Corcolatoria. Lal, Fundamentals of International Environmental Law, translated by Seyed Mohammad Mehdi Hosseini, 2011, first edition, Tehran: Mizan Legal Foundation, p. 148. (In Persian)
20. Taybi, Sobhan and Hedyeh Sadat Mirtorabi, Environmental Diplomacy; An Effective Approach to Achieving Sustainable Protection and Development, Second National Conference on Planning, Environmental Protection and Sustainable Development, 2014, Hegmataneh Institute, Shahid Beheshti University, p.3. (In Persian)
21. Taybi, Sobhan, (1) Environmental Diplomacy: The Effective Process of Protecting the World Environment, 2013, Iranian Law Fellows' Blog Tomorrow, at: <http://ehsantohid.blogfa.com>, p.2. (In Persian)
22. Taybi, Sobhan, (2) Environmental Diplomacy and International Interactions, 2013, Iranian Law Fellows Blog Tomorrow, at: <http://ehsantohid.blogfa.com>, p.2. (In Persian)
- Thesis, University of Science and Research, Tehran, p.11. (In Persian)
7. Hassanan, Mansoureh, The Role of International Convergence in Global Environmental Protection, 2013, M.Sc. Thesis, Tehran University of Science and Research, p.4. (In Persian)
8. Colin Clark and Tony Pyne, Politics, Security and development in smallstates, 1987, London: Allen and Unwin., P59. (In Persian)
9. Firoozi, Mehdi, The Right to the Environment, 2005, Jihad Daneshgahi Publications, p. 58. (In Persian)
10. Pourhashemi, Seyed Abbas, Arghand, Bahareh, International Environmental Law, 2013, Tehran: Justice Publications, p. 71. (In Persian)
11. Integrashen of political communities, in: J. Nye, Peace in parts Boston: Little and Brown, 1971, p.36.
12. Hassanan, Mansoura, The role of international convergence in global environmental protection, 2013, M.Sc. Thesis, Tehran University of Science and Research, p. 29. (In Persian)
13. Shelton, The World, Case, Alexander, The Environmental Law Booklet, translated by Mohsen Abdollahi, 2010, first edition, Tehran, Khorsandi Publications, p. 87. (In Persian)
14. Seifzadeh, Hassan, Different Theories in International Relations, 1990, Safir Publishing, Tehran, p. 238. (In Persian)
15. Kiss, Alexander, H. Sand, Peter Lange, Venfraid, Environmental Law, translated by Mohammad Hassan Habibi, 2010, Volume I, Second Edition, University of Tehran Press, p. 68. (In Persian)
16. Kiss, Alexander, H. Sind, Pietro Long, Venfried, Environmental Law, translated by Mohammad Hassan

- 19th National-Regional Conference of the Association of Environmentalists, University of Science and Research, Tehran, p. 11. (In Persian)
25. Taybi, Sobhan, (2) Environmental Diplomacy and International Interactions, 2013, Iran Legal Scientists Blog Tomorrow, at: <http://ehsantohid.blogfa.com>, p. 2 (In Persian)
26. Taybi, Sobhan, (1) Environmental Diplomacy: The Effective Process of Protecting the World Environment, 2013, Iranian Law Fellows' Blog Tomorrow, at: <http://ehsantohid.blogfa.com>, p.2. (In Persian)
23. Ranjbarian, Amir Hossein and Arghandehpour, Nafiseh, The Phenomenon of Drowning Governments: Solutions from the Perspective of International Law, 2012, Legal Journal of the Center for International Legal Affairs, No. 46, p.83. (In Persian)
24. Larry, David and P. Supati, Bala Krishna, The Future of International Environmental Law in the Age of Globalization, translated by Sobhan Taybi and Safia Taybi, 2014, National Center for Globalization Publications, p. 176 and Taybi, Sobhan, Peace and Security Guarantee In the context of the interaction between diplomacy and the environment, 2014, a lecture at the